

Олег ЛУЦИШИН

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ ТА ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Висвітлено концептуальні основи кредитної кооперації та етапи розвитку кредитного руху в Україні. Окреслено ідентифікаційні ознаки кредитних спілок та з'ясовано їх відмінності від інших фінансових установ. Розкрито особливості пасивних операцій кредитних спілок на ринку фінансових послуг України та окреслено пропозиції щодо забезпечення активізації їх діяльності на фінансовому ринку України.

The conceptual bases of credit co-operation and stages of development of credit motion in Ukraine are reflected. The identification signs of credit unions are outlined and their differences are found out from other financial institutions. The features of passive operations of credit unions at the market of financial services of Ukraine are exposed and suggestions are outlined in relation to providing of activation of their activity at the financial market of Ukraine.

Ще з давніх-давен, про що переконливо свідчать міфи, легенди, філософські трактати, історичні довідки та оповіді, людство прагне до взаємодопомоги, об'єднуючись у групи для досягнення спільних цілей та інтересів, представлення інтересів одного через інтереси спільноти; а історія людства – це історія взаємодопомоги.

Об'єднуючись та допомагаючи один одному, люди захищали себе як від фізичного гноблення й експлуатації, так і використовували силу об'єднання й взаємодопомоги для створення політичних партій та захисту певних політичних інтересів; засновували профспілкові об'єднання з метою соціального самозахисту; об'єднувались у кооперативні організації для економічного самозахисту і взаємодопомоги.

Історично кредитні спілки, як кооперативні фінансові об'єднання, почали

виникати в 50-х роках XIX сторіччя в Німеччині. В Україні можна виділити два етапи у розвитку кредитної кооперації. Перший етап – “етап зародження/становлення” розпочався в 60-х роках XIX сторіччя – перші кредитні спілки з'явилися у формі ощадно-позичкових і кредитних товариств, які розвивались надзвичайно швидкими темпами, полегшуючи життя широких верств населення [2]. Стрімке зростання розвитку кредитної кооперації продовжувався до жовтня 1917 року. Другий етап – “етап відродження” – розпочався з моменту проголошення Україною незалежності, що дозволило представникам української діаспори США та Канади сприяти становленню в Україні кооперативних організацій взаємодопомоги громадян у фінансовій сфері – кредитних спілок.

Кооперативні форми господарювання посідали і посідають чільне місце в

фінансово-економічних системах ринково-орієнтованих країн, та країн, що розвиваються. Проблеми кооперації, і, особливо фінансової, завжди займали й продовжують займати одне з центральних місць в суспільно-економічній та науково-теоретичній думці. Це явище чи феномен спільного буття, у всі часи привертало увагу соціологів, філософів, істориків, реформаторів, державних діячів, економістів. Феноменології кооперації присвячені праці багатьох науковців та дослідників, що заклали фундамент багатьох теорій та концепцій суспільного розвитку: Крашенінников О. І., Масленников В. П., Туган-Барановський М. І., Наумов В. К., Чаянов О. В. Світова бібліографія нараховує тисячі видань з проблематики фінансової кооперації, яка виступала об'єктом дослідження у монографічних виданнях, предметом гострих полемік у наукових журналах і збірниках наукових праць, актуалізувалася у часописах та періодиці. Серед дослідників проблем становлення, розбудови та сучасного розвитку українського кооперативного руху були: Аліман М. В., Вітанович І., Гелів С. Д., Гончаренко В. В., Злупко С. М., Кредісов А. І., Марочко В. І., Морозов А. Г., Пантелеймоненко А. О.

Відаючи належне високому рівню наукових праць зазначених вчених варто зауважити, що дана проблематика на теренах пострадянської та української науки загалом і фінансової думки, зокрема, залишається маловивченим новітнім явищем не зовсім притаманним менталітету нашого буття. Усе це спричинене певними історичними обставинами – в людській свідомості закарбувалося викривлене уявлення щодо економічної природи та соціального значення кооперативу, що зробило свій відбиток на асоціативному сприйнятті самої ідеї кооперативного об'єднання та, в свою чергу, відіклало можливості соціально-орієнтованого розвитку фінан-

сової сфери держави і взаємодопомоги громадян.

Командно-адміністративна система використовувала це запозичене слово для означення найрізноманітніших явищ та процесів, зовні схожих за змістом, але докорінно відмінних за суттю від кооперативу. Така плутанина була спричинена недостатнім вивченням суті та форм кредитної кооперації, а також нерозумінням самого явища. Зокрема у 1927 році професор В. Целларіус слушно зауважив: "Ледве чи є ще яка ділянка в суспільних науках, де б питання про основні розуміння до такої міри було заплутано та мало розроблено, як у ділянці вчення про кооперацію" [4]. Ці слова залишаються актуальними і у наш час, незважаючи на різні епохи, соціальні та економічні устрої.

В незалежній Україні етап відродження кооперативної ідеї розпочався за умови відсутності належної законодавчої бази. Кредитні спілки як організації фінансової взаємодопомоги громадян, почали здійснювати свою діяльність через громадські організації, а не кооперативи, як це задекларовано в усьому світі. Діяльність громадських організацій, як правило, носить негосподарський характер. Тому кредитні спілки зіткнулися з низкою труднощів щодо організації роботи та у відносинах з державними органами. Діяльність кредитних спілок з надання кредитів під відсотки, акумуляція грошових вкладів на різних умовах та нарахування відсотків на них більш схожа до діяльності фінансової (кредитної) установи, ніж громадської організації, а сама діяльність такого роду установи є інститутом фінансового посередництва з певними правилами та нормами "гри". Даний факт викликає багато суперечностей щодо статусу та юридичного підґрунтя спілок: чим же є кредитна спілка – громадська організація чи фінансова установа? Насправді ж кредитна спілка не є громадською орга-

нізацією чи фінансовою установою в традиційному їх розумінні. І разом з тим, кредитна спілка – це фінансовий кооператив, який одночасно є і громадською, і фінансовою організацією. Це є специфічна форма господарювання, відмінна від інших форм. Із соціальної точки зору кредитна спілка – це форма фінансової взаємодопомоги та економічного самозахисту людей; із організаційної – кооператив/громадська організація; з економічної – фінансова установа; з інституційної – фінансовий посередник; з фінансової – небанківська кредитна установа; а разом – це форма фінансової конгломерації (див. рис. 1).

Таким чином, кредитні спілки мають кооперативну природу. Вони є фінансовими кооперативами, які, будучи одночасно громадськими організаціями та фінансовими установами, відіграють важливе

значення для населення на фінансовому ринку багатьох країн світу (див. рис. 2).

У світі налічується близько 800 тисяч кооперативних організацій більш ніж 120 різновидів [1], які діють в найрізноманітніших сферах і об'єднують понад 765 мільйонів людей [6]. В Європейському економічному співтоваристві близько 46% населення є членами різних видів кооперативів, в скандинавських країнах – більш ніж 50%, в США та Японії – близько 30% [7]. Така популярність кооперативних організацій серед широких верств населення викликана особливістю їх соціально-економічної природи та специфікою кооперативу як форми господарювання.

Кредитні спілки України будують свою діяльність на підставі: Статуту, Закону України "Про кредитні спілки", "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", "Про

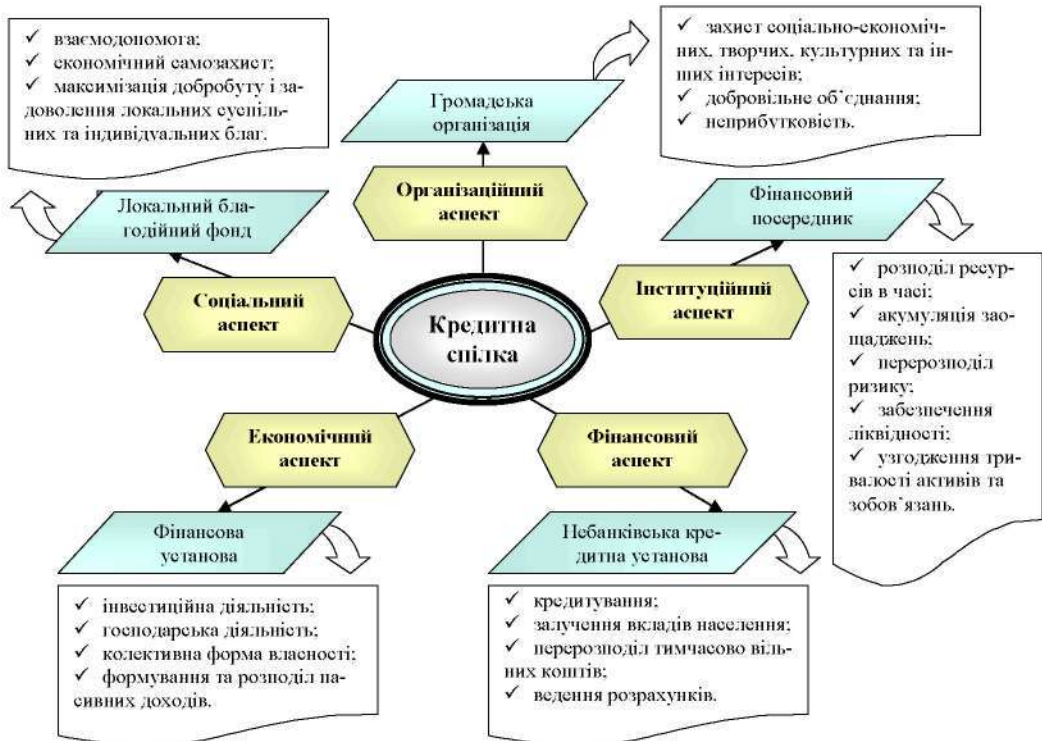

Рис. 1. Кредитна спілка як форма фінансової конгломерації

<i>Кредитні спілки</i>	<i>Ознака</i>	<i>Фінансові установи</i>
Взаємодопомога, захист, самоосвіта	Соціальний аспект	Немає
Блага для членів	Економічні завдання	Отримання прибутку
Неприбуткова	Фінансові цілі	Прибуткові
Фінансовий кооператив	Форма організації	ЗАТ, ВАТ, ЛІД, інше
Демократичне: "1" член – "1"	Управління	Відносно частки статутного капіталу
Всі члени спілки	Власники	Засновники та акціонери
Виключно члени кредитної	Контрагенти	Будь-хто
Фінансові та не фінансові	Послуги	Фінансові та не фінансові
Статус неприбуткової організації	Цілі	Немає
Уповноважений орган	Контроль	Національний банк України

Рис. 2. Ідентифікаційні ознаки кредитних спілок та їх відмінності від інших фінансових установ

запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом". Відповідно до вищезазначених законів кредитні спілки здійснюють пасивні операції, приймаючи при цьому такі внески від членів спілки: вступні, обов'язкові пайові, додаткові пайові, цільові внески в додатковий капітал, благодійні внески в додатковий капітал, цільові благодійні внески до благодійного фонду, внески (вклади) на депозитні рахунки (див. табл. 1).

Загалом внески (вклади) членів кредитної спілки класифікують за певними ознаками (див рис. 3).

У вітчизняній практиці усі внески членів кредитної спілки поділяються на дві великі групи: ті, що формують капітал спілки та ті, що відносяться до зобов'язань. Для кредитної спілки як одні так і інші є важливими та життєво необхідними, оскільки у сукупності вони формують продуктивні фінансові

активи та визначають надійність і ступінь довіри до кредитної спілки загалом.

В більшості кредитних спілок капітал за розмірами становить незначну частку фінансових ресурсів. Проте він відіграє визначальну роль у процесі створення та функціонування кредитної спілки. Формування власної капітальної бази є необхідною умовою майбутньої діяльності. Величина капіталу кредитної спілки істотно впливає на рівень надійності та довіри до неї з боку потенційних учасників фінансового кооперативу. Тому рівень достатності капіталу кредитної спілки регулюється централізовано шляхом встановлення обов'язкових нормативів (не менше 10% загальних зобов'язань). Капітал кредитної спілки виконує три основні функції: захисну, оперативну та регулюючу. Джерела та призначення капіталу кредитної спілки наведено у таблиці 2.

Таблиця 1

**Класифікація, функціональне призначення та специфіка
внесків кредитних спілок України**

Тип внеску	Характеристика
Вступний внесок	<i>обов'язковий незворотний внесок, що вноситься особою одноразово при її вступі до членів спілки у розмірі, визначеному загальними зборами кредитної спілки. На вступний внесок відсотки не нараховуються. Він повністю спрямовується на формування резервного капіталу і є власністю кредитної спілки.</i>
Обов'язковий пайовий внесок	<i>обов'язковий зворотний внесок, що вноситься особою одноразово при її вступі до членів спілки у розмірі, визначеному загальними зборами кредитної спілки, який повертається при виході члена з кредитної спілки. Обов'язкові пайові внески формують пайовий капітал кредитної спілки та є власністю кредитної спілки.</i>
Додатковий пайовий внесок	<i>необов'язковий зворотний внесок члена кредитної спілки, режим затухання якого визначається положенням про фінансове управління. За підсумками фінансового року на обов'язковий та додатковий пайові внески може розподілятися нерозподілений дохід у вигляді плати (відсотків) в порядку та з періодичністю визначеними загальними зборами кредитної спілки. Крім цього, на додатковий пайовий внесок може впродовж року нараховуватися плата (відсотки) в порядку та з періодичністю, визначеними загальними зборами кредитної спілки, але не частіше ніж один раз у квартал.</i>
Цільовий внесок в додатковий капітал	<i>необов'язковий зворотний внесок члена кредитної спілки цільового призначення, який формує додатковий капітал та є власністю кредитної спілки. Підставою для повернення цільового внеску в додатковий капітал є припинення членства у кредитній спілці.</i>
Благодійний внесок у додатковий капітал	<i>необов'язковий незворотний внесок фізичних та юридичних осіб, який спрямовується на формування додаткового капіталу кредитної спілки та є власністю кредитної спілки.</i>
Внесок (вклад) на депозитний рахунок	<i>кошти в готівковій або у безготівковій формі, які внесені до кредитної спілки її членами на договірних умовах, на визначений строк або без зазначення такого строку і підлягають виплаті члену кредитної спілки відповідно до умов договору та законодавству України і обліковуються на особових рахунках. Нарахування плати (відсотків) на внесок (вклад) на депозитний рахунок здійснюється згідно умов укладеного договору. Внесок (вклад) на депозитний рахунок є власністю члена кредитної спілки і відноситься до її зобов'язань.</i>

Обов'язкові внески відіграють у діяльності кредитних спілок досить вагомий роль. Так за рахунок вступних внесків (супроводжується збільшенням членів КС) збільшується резервний капітал, а за рахунок сплати обов'язкового пайового внеску поповнюється пайовий капітал. Окрім того, обов'язкові внески для усіх членів спілки є однаковими, відтак вони відіграють роль, так званого, індикатора

чисельності та гарантованості для кредитних спілок, а також є "лакмусовим папірцем" ступеню довіри до небанківських фінансово-кредитних установ. Найбільш яскравим підтвердженням цього є стрімке зростання членства в кредитних спілках України: 2002–2003 рр. – 52,31%, 2003–2004 рр. – 67,83%, 2003–2004 рр. – 65,29%, а за 2 квартали 2005 р. майже на 20% (див. рис. 4).

Рис. 3. Класифікація внесків членів кредитної спілки

Таблиця 2

Структура капіталу кредитної спілки [3, 123]

Джерела формування	Призначення	Порядок розподілу при ліквідації
Пайовий капітал (платний)		
Обов'язкові та додаткові пайові членські внески	Фінансування статутної діяльності кредитної спілки	Повертається членам
Резервний капітал		
Вступні внески; частина нерозподіленого доходу	Відшкодування можливих збитків кредитної спілки, які не можуть бути покритими за рахунок надходжень поточного року, забезпечення платоспроможності спілки, захисту заощаджень її членів	Після розрахунків з членами та іншими кредиторами зараховується до Державного бюджету України
Додатковий капітал		
Цільові внески членів, цільові внески благодійних організацій, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, безоплатно отриманого майна і необоротних засобів	Фінансування статутної діяльності кредитної спілки	Після розрахунків з членами та іншими кредиторами зараховується до Державного бюджету України

Збільшення членства призвело, відповідно, і до зростання активів та капітальної бази, за рахунок різноманітних внесків. Що правда, варто зазначити, проведений аналіз зростання активів дає підстави констатувати той факт, що збільшення членства не є прямо пропор-

ційним збільшенню капітальної бази кредитних спілок: 2002–2003 рр. – 104,46%, 2003–2004 рр. – 28,16%, за 9 місяців 2004 року приріст становив 42,1%, а за рік загалом – 16,61%, у той час як за 6 місяців 2005 року на 60,4%, сягнувши величини 1 387 млн. грн. (див. рис. 5).

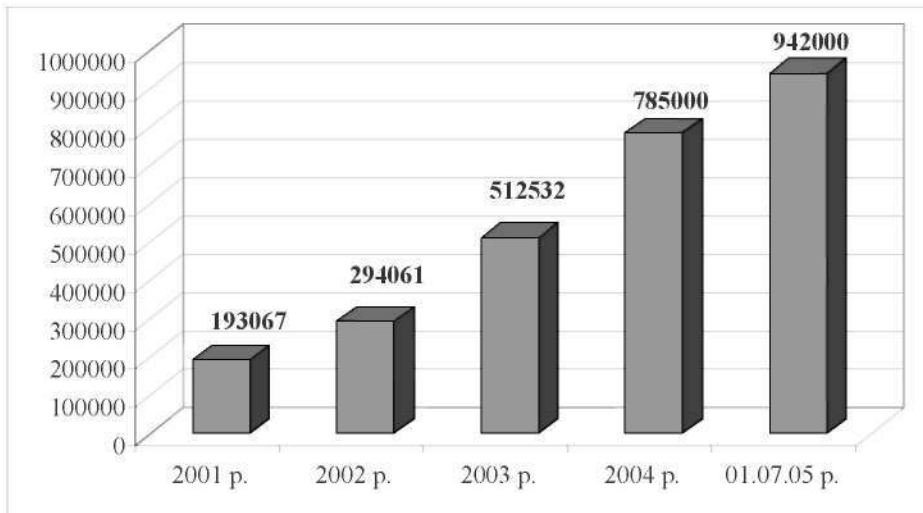

Рис. 4. Динаміка кількості членів кредитних спілок в Україні [5, 5]

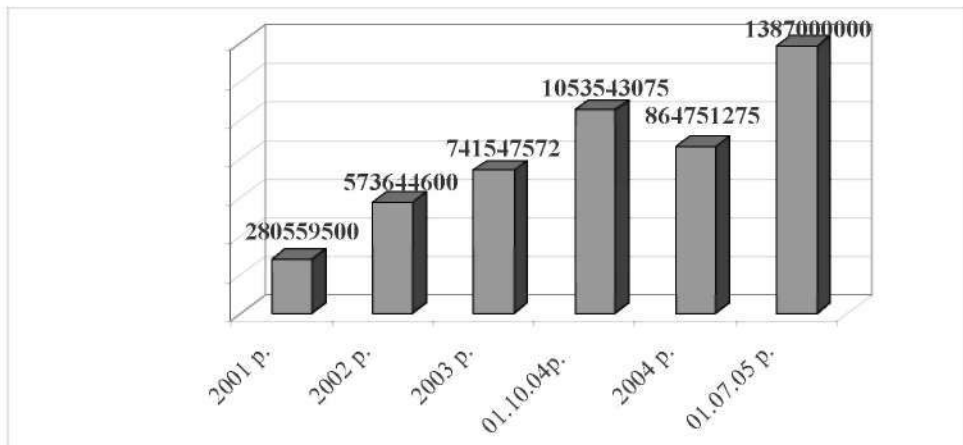

Рис. 5. Динаміка активів кредитних спілок в Україні [5, 5]

Розбіжності у динаміці чисельності членів спілок та активів спричинене перш за все цілою низкою економічних та політичних факторів, які суттєво впливають на реакцію суб'єктів фінансового ринку, а саме:

- у 2002–2003 рр. дисбаланс на користь збільшення активів становив +52,15%, який в основному був спричинений стрімким зростанням доходності членів кредитних спілок, але, в основному, не через

стрімке зростання доходів населення за рахунок заробітної плати чи соціальних виплат, а перш за все через масову міграцію робочої сили за кордон і переказ частини свого доходу родичам та близьким в Україну;

- у 2003–2004 рр. співвідношення становило – 39,67% на користь переважання збільшення чисельності над активами, цей факт говорить про те, що ситуація в

країні стабілізувалась, міграція робочої сили нормалізувалась і її динаміка пішла на спад, а з іншого боку населення різко збільшило свою витратну частину (зросли обсяги купівлі об'єктів нерухомості, побутової техніки та інше), що призвело і до зменшення заощаджень з одночасним збільшенням попиту на позичкові ресурси;

- 9 місяців 2004 року ознаменувались збільшенням приросту активів на 11,8%, а на кінець року спад на 48,69%, таке значне коливання відбулося за рахунок неадекватної реакції на тогочасні політичні події, та спричинені, як наслідок, економічні рішення;
- 6 місяців 2005 року – період відносної стабілізації економіки та політичної врівноваженості, який приніс абсолютний приріст на рівні 40,4%. Такий позитив свідчить про повернення та встановлення остаточної довіри як до національної грошової одиниці так і до небанківських фінансово-кредитних установ, а також вказує на зростання середньої дохідності громадян та досягнення інтенсивного, а не екстенсивного розвитку економіки в цілому.

Важливо також врахувати і той факт, що саме у 2004 році проходив процес перереєстрації кредитних спілок та внесення в єдиний державний реєстр фінансових установ. Іншими словами

відбулася "чистка баластових кредитних спілок", які лише створювали "масовку", і не відображали реальну картину. Так, за даними Державного комітету статистики, в Україні станом на 2003 рік було зареєстровано 1095 кредитних спілок. За даними Держфінпослуг станом на 1.09.2004 року пройшло перереєстрацію 392 діючих спілки, зареєстровано 142 нові кредитні спілки та 51 спілка перереєстровується в Державних реєстраторів, тобто всього по Україні 585 діючих кредитних спілок. З 1 вересня по 31 грудня 2004 року в органах державної реєстрації пройшли реєстрацію ще 72 кредитні спілки, які внесені до Державного реєстру і станом на 01.01.2005 року кількість діючих спілок становила 657. За 9 місяців 2005 року в Державному реєстрі було зроблено 52 нових записи, даний факт свідчить про те, що на кінець III-го кварталу 2005 року в Україні зареєстровано 709 діючих кредитних спілок.

Аналіз кількісної динаміки кредитних спілок у розрізі регіонів, наприклад тих, що відносяться до Тернопільського територіального управління Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг (ДКРРФП) (а це Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Хмельницька та Вінницька області), дає можливість констатувати той факт, що картина загалом ідентична до тієї, яка склалася в цілому по Україні (див. табл. 3).

З моменту перереєстрації кредитної спілки або ж реєстрації нової спілки згідно чинного законодавства України (ЗУ "Про

Таблиця 3

Регіональна структура та стан перереєстрації і реєстрації кредитних спілок в Україні станом на 01.01.2005 р. [9]

Область	Зареєстровано на 2003 р.	Перереєстровано	Новостворені	Проблемні	Діючі до перереєстрованих, %
Тернопільська	38	21	3	6	63.16
Івано-Франківська	52	16	2	12	34.62
Чернівецька	16	9	3	1	75.00
Хмельницька	21	11	4	3	71.43
Вінницька	22	11	5	5	72.73

кредитні спілки" ст. 8, п. 4) залучення внесків (вкладів) на депозитні рахунки підлягає обов'язковому ліцензуванню. Неотримання такої ліцензії виключає ймовірність роботи спілки з внесками на депозитні рахунки своїх членів; така спілка має можливість працювати лише по залученню обов'язкових внесків та внесків у додатковий капітал і виключає наявність зобов'язань спілки перед членами.

Більшість кредитних спілок в Україні працює за класичною схемою фінансової установи і орієнтується на залучення депозитів на договірних умовах з подальшим використанням для надання кредитів, або здійснення фінансових інвестицій – перетворення зобов'язань на продуктивний капітал. Станом на 01.01.2005 р. у розрізі Тернопільського територіального управління ДКРРФП ліцензії отримали: на Тернопільщині – 18 спілок, Івано-Франківщині – 12 спілок, Чернівеччині – 9 спілок, Хмельниччині – 13 спілок та Вінниччині – 10 спілок (див. рис. 6).

Ліцензія видається відповідно з Ліцензійними умовами провадження діяльності кредитних спілок по залученню внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 02.12.2003 року № 146 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 25.12.2003 року № 1225/8546. Дані Ліцензійні умови розроблені відповідно до вимог Законів України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” (2664-14), „Про кредитні спілки” (2908-14), Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, затвердженого Указом Президента України від 04.04.2003 року № 292/2003 (292/2003), Положення про Державний реєстр фінансових установ, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.08.2003 року № 41 (з0797-03) та зареєстрованого

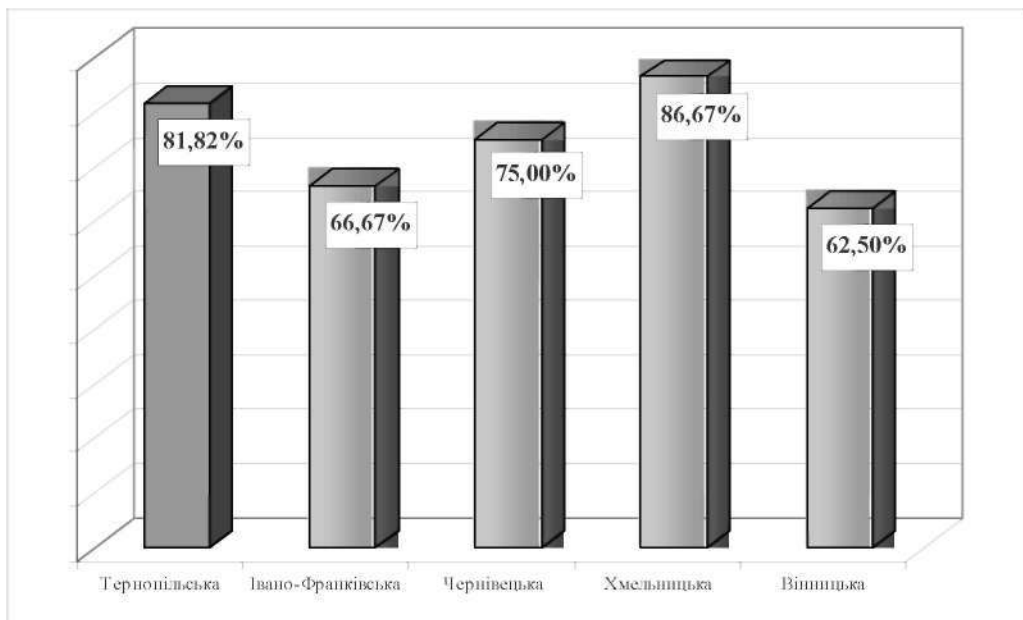

Рис. 6. Регіональна структура ліцензування діяльності кредитних спілок по Тернопільській територіальній комісії [9]

в Міністерстві юстиції України від 11.09.2003 року за № 797/8118, та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність кредитних спілок щодо надання фінансових послуг.

У відповідності до статуту та наданої ліцензії Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг кредитні спілки залучають внески на депозитні рахунки від населення самостійно у формі вкладів у національній валюті України. На депозитному рахунку відображається сума ощадних термінових внесків, які члени вклали у кредитну спілку на певний термін під фіксований відсоток, а також їх рух та нараховані проценти.

Нарахування відсотків по депозитних внесках проводяться щомісячно, з виплатою та на умовах передбачених укладеними договорами. Процентні ставки регулюються Правлінням кредитної спілки.

Кредитна спілка може застосувати різноманітні методи нарахування плати (процентів) на внески (вклади) членів кредитної спілки на депозитні рахунки:

- нарахування та сплата відсотків і суми внеску (вкладу) на депозитний рахунок в кінці строку дії договору;
- періодичне нарахування та сплата відсотків зі сплатою суми внеску (вкладу) на депозитний рахунок в кінці строку дії договору;
- періодичне нарахування та сплата відсотків і частини суми внеску (вкладу);
- нарахування відсотків на фактичну кількість перебування грошей на депозитному рахунку незалежно від їх руху та інші.

Розрахунок плати на внесок проводиться за формулою:

$$\sum \% = \frac{\sum \text{внеску} \times \text{процентну ставку} \times \text{кількість днів}}{\text{кількість календарних днів} \times 100\%} \quad (1)$$

Для нарахування плати (процентів) на пайові внески кредитна спілка використовує інші методи нарахування.

Розрахунок плати на пайовий внесок проводиться за формулою:

$$П = ПД \times \frac{С}{\sum ПД}, \text{ де} \quad (2)$$

$П$ – плата (проценти), нарахована члену кредитної спілки на пайові внески (грн.);

$ПД$ – кількість пайоднів члена кредитної спілки;

$С$ – загальна сума доходу, що підлягає розподілу між членами кредитної спілки (грн.);

$\sum ПД$ – загальна сума пайоднів всіх членів кредитної спілки.

Загалом нарахування відсотків чи то на депозитні вклади, чи то на пайові вклади повинен чітко регламентуватися або укладеними договорами, або ж бути вписаним у внутрішніх положеннях спілки.

Види депозитних рахунків, які використовуються у практиці, дуже різноманітні, а в результаті фінансових нововведень їх кількість в останні роки зростає. Депозити різняться залежно від терміну, умов внеску та вилучення коштів, відсотків, що нараховуються, можливістю отримання пільг за активними операціями тощо.

Відповідно до терміну дії депозитного договору можна класифікувати активи спілки як короткі чи довгі, що відображає кредитоспроможність спілки і, безумовно, впливає довгостроковий чи короткостроковий характер кредитного портфелю. Для того, щоб оцінити якісну структуру активів спілок загалом необхідно проаналізувати її структуру за термінами виконання зобов'язань (див. рис. 7).

В основному класифікація депозитних рахунків базується на двох ознаках: строку депозиту до моменту вилучення та категорії вкладника. За строками

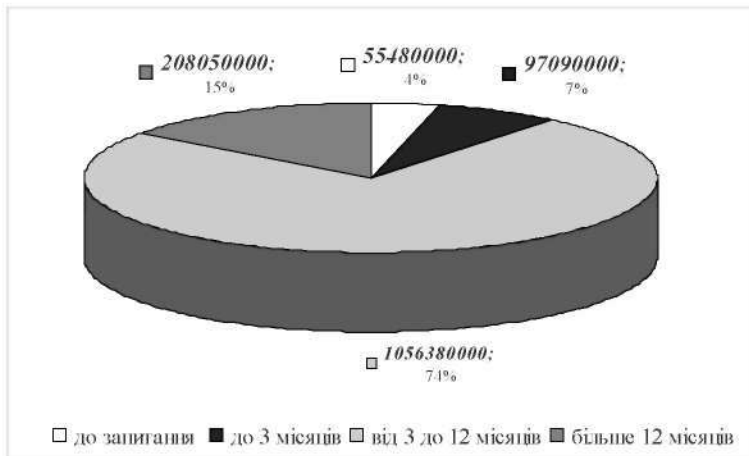

Рис. 7. Структура внесків/вкладів членів кредитних спілок України на депозитні рахунки за строками дії договору, станом на 01.06.2005 р. [9]

депозити поділяються на депозити до запитання та депозити на строк. Залежно від вкладника виділяють такі рахунки: особистий рахунок приватної особи; рахунок відкритий на користь іншої особи, яка відповідає ознаці членства в кредитній спілці; рахунок відкритий на ім'я дитини члена спілки (дитячий вкладний рахунок); рахунок відкритий для забезпечення зобов'язань третьої сторони перед позичальником.

Для депозитних рахунків до запитання характерні такі ознаки:

- вклад та вилучення коштів здійснюється як частинами, так і повністю в будь-який час без обмежень;
- гроші можуть вилучатися з рахунку як у вигляді готівки, так і перераховуватись в рахунок погашення позик чи договорів поруки перед третьою стороною;
- з власника такого рахунку фінансова установа може утримувати комісійні (плату за фінансові послуги) за використання такого рахунку у вигляді постійної місячної ставки або за кожну проведену транзакцію;
- за депозитами до запитання фінан-

сова установа повинна зберігати мінімальний резерв в більшому обсязі, ніж за строковими вкладками.

Існують два типи вкладів до запитання – безпроцентні поточні рахунки і рахунки, за якими виплачуються відсотки.

На рахунках, за якими виплачуються відсотки обліковуються термінові вклади. Термінові вклади (рахунки) класифікуються як грошові кошти, що

зараховуються на депозитні рахунки на чітко обумовлений термін з виплатою процента. Ставка плати за ними залежить від розміру та терміну вкладу. У разі дострокового отримання грошових коштів клієнт втрачає відсоток і проводиться перерахунок відсотків з розрахунку іншої базової відсоткової ставки, яка наперед обумовлена умовами договору. На цих рахунках зберігаються кошти, які приносять власнику процентний дохід та не призначені для розрахунків чи накопичення.

Щоправда на ринку фінансових послуг з кожним днем з'являються все нові та нові фінансові інструменти, операції щодо залучення внесків на депозитні рахунки не є винятком, тому і тут присутні, цілком природно, різного характеру варіації. Так широкого застосування на ринку депозитів мають термінові депозити з ламаними датами, по яких відсотки нараховуються за ставками відповідно до реального терміну перебування коштів на рахунок, або ж відповідно до дати дострокового розірвання угоди (див. табл. 4). До характерних особливостей даних вкладів належать:

- рахунки не призначені для розрахунків;

Таблиця 4

**Тарифи та умови залучення вкладів на депозитні рахунки
(згруповані за різними типами вкладів)**

Вклади	Умови вкладу	% річних залежно від терміну (місяців)				
		< 3	3 – 6	6 – 9	9 – 12	>12
До запитання	Без визначення терміну дії	—				
До запитання	З визначеною граничною датою дії	6% на залишок по вкладу				
Строкові	З чітко встановленим терміном дії угоди	12	12	14	16	18
Депозити з давальними датами:						
Накопичувальний	З можливістю докладання але без права зняття (відсотки нараховуються диференційовано до збільшення суми вкладу)	10	12	13	14	16
Витратний	З можливістю часткового зняття вкладу до певної мінімальної суми – 500 грн. (відсотки нараховуються відповідно до фактичної кількості перебування коштів на рахунку, мінімальна сума та термін перебування на вкладі 1 000 грн. на 3 місяці)	—	8	9	10	12
Рухомий	Вклад з можливістю докладання та зняття коштів – не знижувальний залишок 500 грн. максимальний вклад до 50 000 грн. (відсотки нараховуються на кожен день дії договору враховуючи рух коштів, мінімальний термін угоди 6 місяців мінімальна сума першого внеску на 6 місяців 5 000 грн.)	—	10		12	14
Варіаційний	Вклад з можливістю дострокового розірвання (мінімальний термін перебування вкладу на рахунку 3 місяці (при знятті коштів до 3 місяців % не нараховуються), при достроковому знятті коштів проводиться перерахунок % по відповідній шкалі за повні місяці перебування коштів на вкладі)	18				
		—	12	13	14	16

- кошти на рахунках обертаються повільно;
- існує формальна вимога про попереднє повідомлення вкладником про вилучення коштів за 7 днів, а в деяких випадках до 30 днів;
- по вкладах виплачуються відсотки (при цьому максимальний рівень процентної ставки може регулюватися Правлінням);
- для строкових вкладів, як правило, встановлюється більш низька норма обов'язкових резервів, ніж за депозитами до запитання.

Члени кредитної спілки – власники депозитних вкладів можуть отримати свої термінові ощадні внески лише по закінченню їх терміну, або достроково на умовах передбачених укладеними угодами.

При отриманні останнього внеску, депозитний рахунок закривається. Такого роду рахунки закриваються, якщо на них не залишилось жодного вкладу, а також у випадках:

- виходу члена із кредитної спілки;
- виключення із спілки за рішенням Загальних зборів;
- згідно поданої заяви членом спілки.

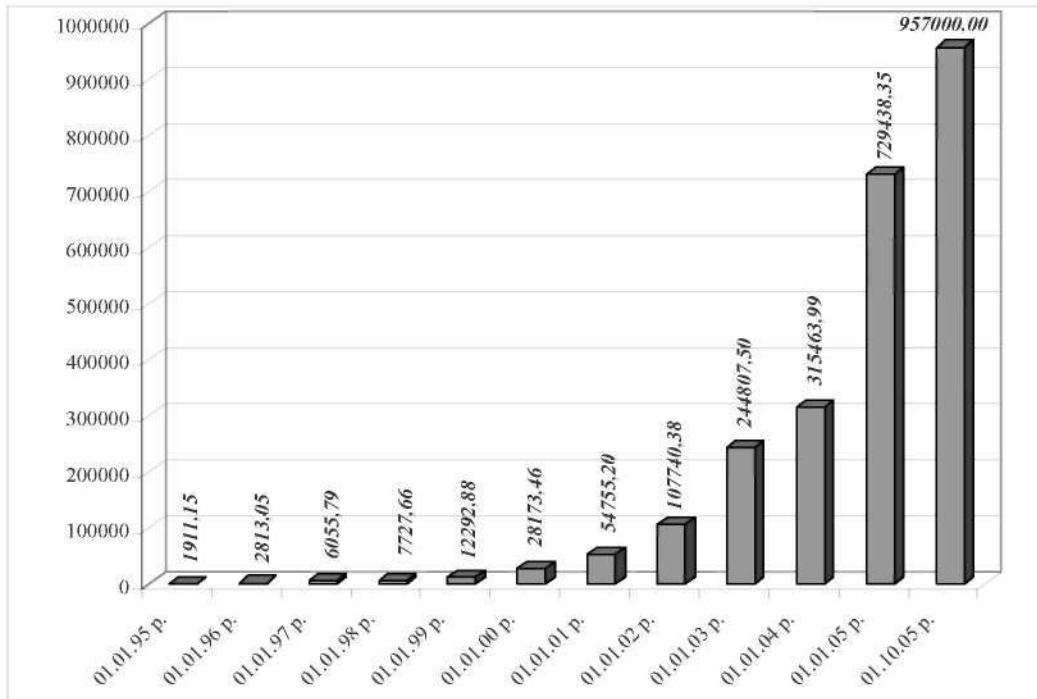

Рис. 8. Динаміка залучених вкладів на депозитні рахунки кредитними спілками України у 1994–2005 рр. [5, 8]

На депозитних рахунках членів кредитних спілок загалом по Україні станом на 01.10.2005 року було зосереджено близько 957 млн. грн. (див. рис. 8).

В кредитних спілках залучення коштів на депозитні рахунки регламентується не лише внутрішніми положеннями та наданням ліцензії, а й встановленими критеріями Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України відповідно до Положення "Про критерії та фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок", якими керуються спілки з моменту перереєстрації, для діючих, та реєстрації, для новостворених. У відповідності до вищезазначеного Положення кредитні спілки повинні дотримуватися у своїй діяльності критеріїв та нормативів щодо капіталу, платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій, прибутковості та ліквідності.

Щоправда не усі кредитні спілки України чітко та у повному обсязі дотримуються нормативів діяльності (див. табл. 5), що, безумовно, непокоїть. Для досягнення іміджу надійного фінансового партнера кредитній спілці необхідно дотримуватись нормативів Держфінпослуг, та забезпечувати задоволення потреб її членів.

Аналогічна картина прослідковується і станом на 01.10.2005 року, з 709 зареєстрованих кредитних спілок, лише 563 показали позитивний приріст показників (79%), а що саме невтішне, що $\frac{2}{3}$ цього приросту припадає лише на 20 кредитних спілок, а це всього на всього 3,5%.

Така статистика наводить на думку, що необхідно шукати нові форми та інструменти для наповнення активів кредитних спілок. Перш за все розпочинати потрібно з побудови вертикально інтегрованої системи кредитних спілок із

Таблиця 5

Стан дотримання кредитними спілками України основних фінансових нормативів станом на 01.10.2004 року [5]

Показники	Значення показника, %	Кількість КС, які не дотримуються критеріїв	% від загальної кількості КС
Капітал до суми загальних зобов'язань	≥ 10	116	18
Коефіцієнт платоспроможності	≥ 8	91	14
Резервний капітал до активів, зважених за ступенем ризику	≥ 15	512	78
Мінімальне значення резервного капіталу до активів, зважених за ступенем ризику	≥ 3	184	28
Сума прострочених, неповернених, безнадійних та пролонгованих кредитів до суми регулятивного капіталу (власних коштів) за винятком капіталу, сформованого за рахунок додаткових пайових внесків	≤ 100	182	28
Сума прострочених, неповернених, безнадійних та пролонгованих кредитів, не перекрита сформованим резервом забезпечення покриття втрат від неповернених позичок	≤ 10	181	28
Сума зобов'язань, на які нараховуються відсотки до суми продуктивних активів	≤ 100	74	11
Норматив прибутковості	≥ 100	203	31
Норматив миттєвої ліквідності	≥ 10	28	4
Норматив короткострокової ліквідності	≥ 100	122	19

своїм стабілізаційним фондом, фондом гарантування вкладів та захисту інвесторів, системи страхування вкладів.

Для комплексного вирішення питань, що гостро постали перед кредитними спілками необхідно:

- впровадити на державному та регіональному рівнях стабілізаційні установи;
- створити систему страхування вкладів від фінансових ризиків;
- запровадити, у трансформаційному періоді, норматив обов'язкового резерву до залучених вкладів, який повинен зберігатися у державних цінних паперах або грошовому еквіваленті у визначених фінансових установах та приносити додатковий дохід;
- втілити в життя уніфіковану систему фінансового аналізу діяльності спілок, а відтак і обов'язковий аудит з висвітленням результатів публічно – наприклад у пресі;
- прискорити процес об'єднання спілок у обласні асоціації (ОАКС), що

призведе до підняття іміджу та довіри до кредитних спілок;

- запровадити певні стандарти щодо ведення внутрішньої документації та здійснення операцій кредитних спілок, що нівелює розбіжність між дрібними малодосвідченими та прогресивними і динамічними спілками;

• запровадити більш жорсткішу систему нагляду та контролю за дотриманням та виконанням основних показників діяльності кредитних спілок, у разі невиконання встановлених нормативів та небажання усунути недоліки, запроваджувати санкції й відкривати процедуру поглинання більш потужними спілками, що призведе до природного укрупнення спілок та збільшення конкурентоспроможності у майбутньому;

- активізувати впровадження новітніх фінансових інструментів, зокрема таких як ощадні сертифікати. На нашу думку, кредитним спілкам необхідно дозволити залучати кошти на депозитні рахунки шляхом продажу ощадних

сертифікатів. Ощадні сертифікати видаються фізичним особам як на фіксований термін, так і до запитання. Вони можуть бути іменними або на пред'явника. Право на отримання вкладу за ощадним сертифікатом може бути передано іншій особі без доручення. Дані фінансові послуги для кредитних спілок є нині недоступними і в практиці застосування не знаходять. Щоправда, заради зручності та вигоди членів КС та поліпшення здорової конкуренції між банківськими та небанківськими кредитними установами, правила емісії ощадних сертифікатів можливо, а насамперед необхідно, модифікувати і виписати так, щоб дані цінні папери стали доступними для кредитних спілок:

- дозволити кредитним спілкам виконувати зобов'язання перед третіми особами не лише в межах наданого кредиту, а й в межах залучених коштів на вкладні рахунки членів, що розширить спектр фінансових послуг для членів спілки;
- відкрити доступ спілкам до операцій з іноземною валютою, що сприятиме нагромадженню додаткових активів;
- сприяти входженню спілок через асоціації та об'єднані кредитні спілки в платіжні системи. Таке членство принесе усім учасникам кредитного руху лише позитивні зміни у сфері надання фінансових послуг та зміцнення позицій спілок на ринку.

Підводячи підсумки, можна з упевненістю констатувати, що відроджені в незалежній Україні кредитні спілки відбулися як вагоме суспільне і ринкове

явище. Однак, попри все сказане вище, сьогодні як ніколи залишається низка актуальних питань, і зокрема, щодо майбутнього кредитних спілок на вітчизняному ринку фінансових послуг; щодо специфіки концентрації ринку у русі кредитних спілок України та забезпечення їх збалансованої ринкової позиції на фінансовому ринку України.

Література

1. Виноградов В. А. *Роль кооперации в экономической истории. (Реф. сборник ИНИОН АН СССР: Кооперация. Место и роль в экономической истории).* – М., 1990. – С. 9.
2. Гончаренко В. В. *Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика.* – К.: Наукова думка, 1997. – 240 с.
3. *Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності. Навч. посіб.* В 2-х книгах / За редакцією Оленчика А. Я. – К.: УІРФР, книга перша – 652 с., книга друга – 664 с., 2005. – Кн. 2. – С. 123.
4. *Праці науково-дослідчої кафедри кооперації при Київському кооперативному інституті ім. В. Я. Чубаря.* – Кн. 1 – К.: Видання кафедри, 1927. – С. 5.
5. *Україна BUSINESS* // № 3 (681), 17–24 січня 2005 року. – С. 5.
6. *Україна BUSINESS* // № 43 (723), 31 жовтня – 7 листопада 2005 року. – С. 2.
7. *International Cooperative Alliance.* – Geneva, Switzerland, 2002, p. 2.
8. www.urkku.com.ua
9. www.dfp.gov.ua